

1 **Rumenia – survivor cun virtuosidad** *da Gisula Tscharner*

2 Ils zagrenders (zighinghers) m'han gidà da prender or dal vagun mes velo pachetà e la
3 bagascha per duas emnas. Il conductur m'ha dà in pèr tips areguard hotels ed il taxist m'ha
4 stgargià bain, curt avant mesanotg. Ina buna fin dal lung viadi cun il tren da Sargans sur
5 Vienna, Budapest ed Oradea fin a Satu Mare. Ed oz en damaun, in di da zercladur dal 2008,
6 essan nus in sper l'auter sin la piazza principala da la citad, mes velo ed jau. Tut è semtgà:
7 aua, picnic sitg sco reserva, raps stgamiads, il passaport e mes pledari pitschnin; ils dus
8 satgs per tutt'aura èn fermads bain davos la sella.

9 En il biro turistic vuleva jau anc m'infurmar davart pussaivladads da durmir en la champagna.
10 Il funcziunari ha prendì intgins prospects giu da la curuna, ma dumandond per englais tge
11 museums, tge chastels u tge claustras che m'interessian ... «Nagut da tut quai», hai jau
12 respundi per rumen. «La Rumenia da pli baud na ma fascinescha betg tant sco quella dad
13 uss. Jau vuless visitar il pajais sco ch'el è, vesair ils carstgauns sco ch'els vivan, lur
14 mintgadi.» L'um ha ris cordialmain dustond ils prospects ed ha ditg: «Grondius! Cler,
15 pensiuns chattais Vus tscha e là, era cun dumandar la gliעד. Noroc, sanatate, drum bun!»
16 (per rumantsch: fortuna, sanadad, bun viadi).
17 Cun quest pachet da giavischs, tipic per ils Rumens, smatg jau ils pedals e part.

18 Sin la charta stradala fa mia ruta in grond <s> tras l'entir pajais – pia èsi da cumenzar il viadi
19 en direcziun nordost, vers il cunfin ucranais. Las pastgiras, steppas grondas – a l'ur da la
20 Puszta – van prest a fin ed jau ves pli e pli bler funs fritgaivel e cultivà; las emprimas collinas
21 s'auzan da la planira, ma laschond sminar ils culms carpatics.

22 Bler traffic n'hai betg sin las vias lateralas, dentant las furmas da sa spustar èn multifaras:
23 manadiras da chavals, autos da furniziun pitschens, camiuns gronds da 40 tonnas, paucs
24 autos, peduns, velos vegls, dal vest. Ils velos vegnan duvrads exclusivamain per ir vi e nà
25 tranter vitg ed ers, e quai variescha tranter 500 meters e tschintg kilometers. Autos ves jau
26 fitg darar ed ils purs ston far tut a pe ed a maun, senza vehichel; beads quels che han almain
27 in velo! Vi da la stanga traversala vegnan liads tut ils guaffens – zappa, fautsch, furtga – e
28 davos sesa la dunna u ina gronda raccolta da verdura. Jau poss mo ma smirvegliar co che tut
29 va in sper l'auter vi sin la suletta via. Trottuars na datti insumma nagins, gnanc en ils vitgs. Ils
30 Rumens van fitg spert cun camiun, cun auto; però èn els sensibilisads per velos da lavur e
31 manadiras da chavals che cumparan tuttenina davos la proxima curva – lur reacziun è
32 fenomenala.

33 Mo tar mai na funcziuni betg adina. Sa chapescha perquai che la ciclista svizra circulescha
34 er en il traffic da transit e quai n'enconusch'ins betg en Rumenia. Cura che jau aud la tiba
35 d'in camiun davosvart, hai jau da fugir immediat davent da l'asfalt – n'emporta betg sch'igl è
36 là planiv u ina taissa spunda.

37 *Idilla? Medieval? Provocaziun?*

38 A Sapanta hai jau visità il «Santeri legher», uschia sa numn'el propi ed el è legher, pelvair! Ed
39 ussa vai vinavant tras las valladas verdas da Maramures. Davent da la sella hai jau ina buna
40 invista en la vita purila, en ed ordaifer ils vitgs. Tut las chasas èn construidas en il stil rumen,
41 simplas, pitschnas e fitg veglias; durant quests emprims dus dis n'hai jau vis betg ina chasa
42 nova u renovada, almain betg en cuntrada rurala. Umens e dunnas, giuvenils e vegls, tuts
43 lavuran davent da la damaun fin la saira a maun sin lur ers; quels èn pli pitschens ch'in er
44 agricul modern, ma era pli gronds ch'in iert. Las mesiras cunvegnan exact per lavurar cun
45 chaval ubain senza. I para evident che la gliעד haja detg avunda da mangiar per l'atgna
46 famiglia; però vender lur products na poni betg, n'avend nagin vehichel adattà per als manar
47 en il proxim lieu pli grond e lunsch davent. E senza daners n'èsi era betg pussaivel da visitar
48 ina pratica d'in dentist, d'in opticher u d'in ortoped. Tractors n'hai jau vis nagliur durant
49 quests dus dis.

50 Ils guaffens vegls dentant vegnan tractads e tgirads cun eleganza professiunala. En ils vitgs
51 ves jau tuttadi gliעד che lavura insatge ed uffants che fan termagls, che spetgan il bus da
52 scola, che stattan anc enturn suenter che quel als ha stgargià. E tuttina: Nagina hectica,
53 discours vivs a l'ur da la via, fatschas da bellezza e d'ina tscherta segirtad che ma fa
54 impressiun. Ils blers carstgauns portan ina dignitad zuppada.

55 Viagiond sin mes asen d'aluminium ma sent jau pli e pli pitschna e malsagidaivla tranter
56 quests carstgauns che mainan lur vita simpla cun virtuositad e cumpetenzza! Las emprimas
57 manadiras da chaval, suenter Satu Mare, han anc provocà en mai sentiments romantics e
58 museals – ditg sinceramain. Or d'in sentiment da penibladad hai jau activà la cumpassiun en
59 il senn da «nus avain meglier, vus essas povers»; ma il turpetg è mo vegni anc pli grond tras
60 questa tenuta da surengiu. Uss exercitesch jau ina nova tenuta, quella dal respect e da
61 l'interess. Mia povradad ma vegn conscianta ed jau entaup ina nova ritgezza.